

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ
ФАКТІВ НАСИЛЛЯ В РОДИНІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 07-211М групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми «Соціальна
робота»
Лілія КУК

Керівник: Тетяна ШВЕЦЬ, доцентка

Рецензент: Вікторія КАЗІБЕКОВА, доцентка

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи соціальної роботи з профілактики насильства в сім'ї.....	8
1.1. Проблема насилля в родині: огляд наукової літератури	8
1.2. Аналіз змісту форм та методів соціальної профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.....	17
РОЗДІЛ 2. Технологічні особливості соціально-профілактичної роботи щодо насилля в родині.....	29
2.1. Експериментальне дослідження рівня поінформованості школярів щодо явища насилля	29
2.2. Методичні рекомендації соціальним педагогам у сфері соціально-правового захисту дітей від насильства	39
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТКИ	51
<i>Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача освіти Херсонського державного університету</i>	51
<i>Додаток Б. Анкета для учнів з метою дослідження рівня поінформованості школярів щодо явища насилля.....</i>	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Наша країна останнім часом переживає часи нестабільності й реформ та поряд з цим, вона велика незалежна європейська країна, що розвивається. Тому в нашій державі актуальною залишається проблема розвитку принципів гуманних міжособистісних взаємовідносин. На жаль, в сучасному вітчизняному суспільстві активно зростають показники фактів насилля, що маємо змогу спостерігати з екранів телевізорів, сучасна література рідко обходиться без жорстоких сцен, люди часто стають свідками, а то й учасниками хамської поведінки на вулиці. Найстрашнішим залишається те, що навіть в родині людина в останні роки не може знайти прихистку, бо найпоширенішими стають прояви домашнього насилля.

Сьогодні насилля над дитиною в родині визнається суспільством та вченими як масштабна проблема із породженням безлічі соціально-психологічних, індивідуальних та соціальних проблем. Формується розуміння, що вже не достатньо лише наказати тих, хто винен, а необхідно проводити відповідну роботу з тим, хто вчинив факт насилля, задля виключення повторення насильницьких актів над дитиною або іншими членами родини, а також реабілітувати жертву.

Учені-дослідники, суспільні діячі, психологи-практики, соціальні педагоги й працівники, юристи звертаються до теми насильства. Актуальними є теорії ненасилля Г. Сковороди, Л. Толстого та ін., що орієнтовані на розвиток кращих людських якостей. Питання попередження насилля дітей розглядалися в роботах представників гуманістичного напрямку виховання: Дж. Локка, М. Монтесорі, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Ідеї ненасилля відображались в педагогічній практиці А. Макаренка, Є. Ільїна, Ш. Амонашвілі, В. Шаталова та ін. До сучасних дослідників, які займаються попередженням насильства над дітьми можна віднести: О. Черепанову, І.

Звереву, С. Хлебик, А. Мудрика, Л. Коваль, Г. Голованову, З. Білоусову, В. Бондаровську та ін.

Узагальнюючи праці сучасних дослідників, в яких досліджується питання профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поводження щодо дітей у сім'ї, виокремимо кілька напрямів: обґрунтування проблеми попередження жорстокого ставлення до дітей (В. Боровик, Т. Кир'язова, С. Тадіян); виділення основ соціально-правового захисту дітей від жорстокості (В. Голіна, О. Іващенко, Г. Черепанова); аналіз зарубіжного досвіду попередження явища жорстокості щодо дітей (С. Айропетов, З. Зайцева, В. Железнов, І. Зверєва, О. Пилипенко, О. Романова); визначення загальних питань превентивного виховання з проблеми негуманної поведінки дорослих щодо дітей (О. Доукіна, А. Зубко, В. Оржеховська, Л. Пономаренко, В. Постовий, Н. Стрельникова, П. Щербань); виділення окремих аспектів соціально-педагогічної діяльності щодо подолання жорстокого ставлення до дітей (Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, О. Караман, Л. Міщик, А. Мудрик, І. Трубавіна).

Аналізуючи дослідження із проблеми профілактики насильства в родині, можна дійти висновку, що на сьогодні відсутня чітка концепція роботи соціального педагога із профілактики насилля в сім'ї, несистематичною є соціальна робота у цьому напрямі, недостатньо розкрито зміст, форми і методи такої роботи. Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми дипломної роботи: **«Система соціальної профілактики фактів насилля в родині»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології

(протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також наказом по Херсонському державному університету від 30.10.2020 №1059-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання заочної форми у 2020-2021 навчальному році» та наказом від 19.11.2020 № 1144-Д «Про зміни до наказів Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання денної та заочної форм у 2020-2021 н.р.».

Мета роботи: проаналізувати теоретичні основи соціально-профілактичної роботи щодо проявів насилля в сім'ї, визначити технологічні особливості соціальної профілактики насильства з членами родини та розробити методичні рекомендації соціальним педагогам для роботи в сфері соціально-правового захисту дітей від насильства.

Завдання дослідження:

1. Розглянути явище «насилля в родині» як соціальну проблему в науковій літературі.
2. Розкрити сутність змісту форм та методів соціальної профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.
3. Дослідити рівень поінформованості школярів щодо явища насилля.
4. Розробити методичні рекомендації соціальним педагогам у сфері соціально-правового захисту дітей від насильства.

Об'єкт роботи – соціально-педагогічна профілактика фактів насилля в родині.

Предмет дослідження – особливості соціально-профілактичної роботи щодо насильства з членами родини, які зазнали будь-якого виду насилля.

Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження**: комплексний аналіз наукових праць з проблеми, що розглядається, наукових положень психолого-педагогічної, соціологічної літератури – для виявлення сутності поняття «насилля в сім'ї», його критеріїв та показників; аналіз правової бази в галузі освіти і виховання – для виявлення змісту соціального захисту дітей від насилля в сім'ї у соціальній роботі; анкетування – з метою дослідження рівня поінформованості школярів щодо явища насилля.

Наукова новизна одержаних результатів: проаналізовано теоретичні основи соціально-профілактичної роботи щодо насилля в сім'ї; розглянуто технологічні особливості діяльності з соціальної профілактики насильства з членами родини; розроблено методичні рекомендації соціальним педагогам для роботи в сфері соціально-правового захисту дітей від насильства; уточнено сутність і зміст базових понять дослідження, розширено їх змістовно-методичне наповнення.

Практична значущість роботи полягає у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані у практичній діяльності соціальних працівників/педагогів з дітьми-жертвами насилля в родині; студентами під час підготовки до семінарських та практичних занять; теоретичний аналіз технології профілактичної роботи соціального педагога з дітьми, які постраждали від насильства, може бути використаний фахівцями різних соціальних служб, соціальними працівниками, соціальними педагогами і волонтерами у своїй діяльності з даною категорією клієнтів і для розробки власних програм і технологій.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також опубліковані у вигляді статі:

1. Кук Л.О. Соціально-педагогічна профілактика насилля щодо дітей в родині // ПОЧУЄМО, ЗРОЗУМІЄМО, ДОПОМОЖЕМО. Підсумкова збірка наукових робіт студентів та магістрів соціально-психологічного факультету «Сучасні соціально-педагогічні процеси в Україні: тенденції, реалії, перспективи». Випуск XI, 2020. – С. 58 – 60;

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (49 джерел). Робота містить 4 діаграми та 5 графіків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА В РОДИНІ

1.1 Проблема насилля в сім'ї: огляд наукової літератури

Родина відіграє ключову роль у розвитку людини, задовольняючи ряд соціальних потреб особистості, включаючи прагнення до моральної підтримки, безпеки, захисту від посягань, емоційного комфорту, визнання і прийняття важливими людьми. Насильство є фактором соціального ризику, що веде до поглиблення соціально-психологічного й морального роз'єднання, взаємної недовіри та ворожості стосовно інших членів сім'ї, жорстокості в спілкуванні з іншими. На жаль, достовірних статистичних даних про реальних проявах домашнього насильства немає, бо домашнє насильство є його найбільш прихованою формою.

Згідно з дослідженням Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, 33 440 неповнолітніх з 52 600 сімей потребують соціального та правового захисту; 90% дітей, які втекли з дому, навіть якщо у них є батьки, не можуть повернутися додому через негативне ставлення до них в сім'ї. Статистика в Україні просто вражаюча: кожна третя дитина не доживає до трирічного віку; кожен п'ятий стає бездомним; кожен десятий кінчає життя самогубством; тільки кожен дев'ятий ходить в школу здоровим; тільки кожні двадцяті закінчують школу здоровими; кожна тридцять друга дитина покинута; дев'яносто покинутих немовлят містяться на шістдесяти ліжках в кожному дитячому будинку. Майже кожен день по телебаченню та в пресі з'являються шокуючі повідомлення про нові побиття, про те, що батьки їдуть або просто виганяють власних дітей на вулицю. А скільки випадків насильства не зареєстровано. На наш погляд, проблема насильства відносно дітей сьогодні не втрачає своєї актуальності: її аналіз виходить

за межі ознайомлення тільки з офіційною статистикою звернень та спостерігаємо глибокі соціальні корені цієї проблеми.

Суспільство завжди приділяє особливу увагу проблемі такої людської поведінки, що не відповідає загальноприйнятим нормам. Проблема прояву насилля залишається актуальною для України, не дивлячись на те, що на законодавчому рівні заборонено будь-які прояви насильства по відношенню до дітей, в тому числі тілесні покарання.

Насильство – це не тільки юридична, а й значною мірою психологічна та соціокультурна проблема. Різні аспекти насильницької поведінки людини – предмет вивчення філософії, психології, соціології, кримінології, педагогіки й медичних наук.

У звичному розумінні насильство розуміється як незаконне застосування сили, тобто примусовий вплив на іншу людину проти її волі.

Кримінальне законодавство України (Кримінальний кодекс України), зокрема в окремих нормах про відповідальність за насильницькі злочини, діє в категорії «насильство» [29]. На практиці юристи трактують термін «насильство» по-своєму, вкладаючи власний досвід. Відсутність законодавчо закріпленого поняття «насильство» впливає на уточнення змісту даної категорії й її застосування в юридичній практиці. Поняття «насильство» має юридичні і фактичні ознаки: незаконність насильства; умисний характер дій; фізичний і (або) психічний вплив; предмет впливу – фізична й психічна основа особистості; об'єкт впливу – свідомість і воля жертви; функція насильства – придушення (руйнування) або примус; суспільно шкідливі наслідки насильницького впливу у вигляді значної шкоди або небезпеки його нанесення [6].

Великий енциклопедичний юридичний словник окреслює насильство як навмисний фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу проти його або її волі, що заподіює цій особі фізичну, моральну

чи майнову шкоду або містить загрозу заподіяння такої шкоди в злочинних цілях. Такий вплив на людину здійснюється злочинцем, що чинить певні умисні дії або бездіяльність.

З філософської точки зору насильство – це будь-яке приниження людини, що обмежує фізичний та духовний потенціал особистості, перешкоджає оволодінню повнотою можливостей для особистого розвитку. Дослідники підкреслюють переважання однієї людини над волею іншої. До визначення поняття «насильство» застосовуються наступні підходи: а) у вузькому розумінні (пряме застосування сили або загроза застосування сили); б) широке розуміння (використання будь-якою соціальною групою (класом) примусу проти іншої соціальної групи (класу) для збереження чи отримання політичного або економічного панування, прав чи привілеїв) [11].

А. Піонтковський зазначив, що «насильницький вплив на людину – це будь-який примус до дії всупереч його бажанням». У філософському сенсі насильство – це форма безмежного довільного панування. Воно пов'язане з проявом свавілля, що орієнтоване на людину як прояв природної агресії. Але посилення на природну агресію жодним чином не звільняє людину від відповідальності за прояв насильства та його наслідки.

У філософському сенсі визначення поняття насильства існують абсолютистський та прагматичний підходи.

За абсолютистським підходом, насильство несе в собі явну негативну оцінку навантаження. Воно використовується в дуже широкому сенсі, включаючи всі форми фізичного, психологічного, економічного придушення й відповідні психічні якості, такі як брехня, ненависть, лицемірство тощо.

Фактично, насильство безпосередньо ототожнюється (у всіх його різних проявах) зі злом в цілому. Такий підхід має як мінімум дві проблеми: по-перше, воно знімає проблему виправдання насильства,

можливість його конструктивного використання; саме поняття ніби передбачає проблему, з самого початку містить відповідь на обговорюване питання. По-друге, заперечення насильства виглядає як чисто програма з моральним контекстом, тобто вступає в непримиренну конфронтацію з реальним життям. Наприклад, Л. Толстой найбільш послідовно дотримувався цієї інтелектуальної й духовної традиції, надаючи поняттю насильства чисто негативний і надзвичайно широкий сенс, одночасно радикально критикував сучасну цивілізацію, всі властиві їй форми, егоїзм та примус.

Прагматичний підхід фокусується на нейтральних цінностях і об'єктивних визначеннях насилля й поєднує його з завданими людьми один одному фізичним й економічним збитком. Насильство – це те, що очевидно є насильством – вбивство, грабіж тощо. При такому тлумаченні виникає питання про виправдання насильства, можливості його застосування в певних ситуаціях, але немає критерію його рішення.

Насильство виправдано у відносно малих дозах – у тих випадках, коли воно запобігає ще більшому насильству, якому, до того ж, неможливо запобігти ніяким іншим способом. Перш за все, слід відзначити відсутність одиниці виміру насилля.

Проблема стає особливо безнадійною, коли справа стосується запобігання насильству. Лев Толстой сказав, що «до тих пір, поки не буде вчинено насильство, не можна з абсолютною впевненістю сказати, що воно буде здійснено, і тому спроби виправдати одне насильство необхідністю запобігання іншого завжди будуть логічно уразливими й морально сумнівними. Насильство неможливо підрахувати, виміряти, навіть якби воно могло бути покрито чисто зовні. Насправді насильство не обмежується зовнішніми проявами» [9].

Проблема ставлення до насильства втрачає моральну напругу. Труднощі, пов'язані з визначенням насильства, мають право на

існування, якщо діють в просторі волі й розглядаються як один з типів владно-вольових відносин між людьми.

Е. Кант в «Критиці здатності судити» визначив силу як «здатність долати великі перешкоди. Сила називається силою, якщо вона може подолати опір тому, що має силу». Іншими словами, владу в людських стосунках можна визначати як прийняття рішення за іншого, підсилення волі однієї людини за рахунок іншої.

Насилля – один із способів забезпечення панування, влади людини над людиною; причини, за якими один правитиме іншим, замінюватиме його, прийматиме рішення за нього, можуть бути різними.

З філософської точки зору насильство – це такий примус і така шкода, що відбувається проти волі тих, проти кого вони спрямовані. Насильство – це узурпація свободи волі. Це зазіхання на свободу волі людини.

У такому розумінні поняття насильство набуває більш конкретного і суворого значення, ніж якщо його просто ототожнюють з владою або інтерпретують як загалом руйнівну силу.

Проблему виправдання насильства часто пов'язують з її моральною визначеністю, з її конкретно-значущою характеристикою як доброю чи поганою волею. Коли говорять про виправдання насильства, зазвичай розглядають лише один аспект – проти кого воно спрямоване. Але не менш важливою є інша думка – хто міг би з достатніми підставами вчинити насильство, якби ми визнали, що в деяких випадках воно є цілком виправданим. Недостатньо вирішити, хто може бути жертвою. Ми також повинні відповісти, хто заслуговує бути суддею.

Отже, насильство – це зло, що визнається більшістю філософських та релігійних вчень. Є теорії, що включають насильство як щось позитивне до контексту людської діяльності, як правило, це не призводить до вибачення за насильство. Наприклад, марксизм, що містить добре відому романтизацію насильства, розмежовує різні форми

насильства (справедливі та несправедливі війни), розглядає його в перспективі смерті, постулатом висувається певний ідеальний стан, де не буде проявів насильства.

І. Ільїн, який написав докладний трактат проти Л. Толстого з назвою програми «Про опір злу силою», вводить поняття фізичного примусу та придушення замість поняття насильства та його допустимість обумовлена визначеними умовами (це необхідно задля правильного сприйняття, щоб не існувало інших засобів опору, і задля того, аби той, хто приймає рішення, був натхненний справжньою любов'ю та мав вольове ставлення до світу), це ніколи не може бути практично перевірено і завжди можна теоретично оскаржити. Ненасильство саме по собі стає палким теоретичним завданням і духовним викликом, але питання щодо того, чи можна застосовувати насильство заради добрих цілей, то насильство підходить як засіб боротьби зі злом.

Соціологія розуміє насильство як завдання фізичної шкоди тілу чи майну людини за допомогою сили чи зброї [28].

За формою проявів насильства їх поділяють на фізичні та психічні, правомірні (необхідний захист, затримання злочинця, необхідність, виконання службового обов'язку тощо) та протиправні (вчинення злочинів із застосуванням насилля).

Як бачимо, єдиного підходу до поняття «насильства» не існує. Що стосується проявів насилля над дитиною, необхідно говорити про протиправні умисні дії винного, що спричинили дитині фізичну, моральну, психічну шкоду, було порушено її право на нормальний розвиток особистості.

Аналіз наукової літератури показав, що «в останні роки проблема домашнього насильства почала більш детально вивчатися в нашій країні. Зокрема, вона вивчає соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, особливості домашнього насилля, вплив прояву насильства

на особистісний розвиток людини; проаналізовано особливості впливу сім'ї на девіантну поведінку неповнолітніх; розробляються методичні рекомендації щодо запобігання домашньому насильству та допомоги жертвам домашнього насильства» [35].

Згідно з чинним українським законодавством, насильством вважається будь-яка навмисна дія фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної спрямованості однієї особи відносно іншої, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи людини як особи та громадянина, а також їй завдано моральної шкоди, її фізичному чи психічному здоров'ю [12].

«Насильство розглядають як реальний акт чи загрозу навмисного фізичного, сексуального, психологічного чи економічного впливу, примусу однієї людини стосовно іншої з метою контролю, залякування, вселення почуття страху, що може виявлятися у словесних образах, фізичних нападах, побитті тощо» [35].

«Насилля в сім'ї має чотири форми прояву:

- фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та гідності;

- сексуальне насильство в сім'ї - протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

- психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю;

- економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи

коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я» [12].

Зазвичай поширено міф, що жорстоке поводження з дітьми є проблемою лише серед непрацевдатних сімей, і майже завжди насильство пов'язане з пияцтвом та бідністю. Однак, згідно з деякими дослідженнями, це зовсім не так. Насильство характерне для всіх соціальних груп, не залежно від економічного становища родини в цілому.

Україна за часи незалежності ратифікувала Конвенцію ООН проти катувань, інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки чи покарань, положення якої розробляє та уточнює міжнародні стандарти в цій галузі. Згідно з цією Конвенцією, Україна визнала, що катування означає будь-який вчинок, за допомогою якого особа навмисно зазнає сильних болів або страждань, фізичних чи психічних, з метою отримання від неї інформації або визнання, щоб покарати діяння, вчинене нею або третьою особою, а також для залякування чи примушення її чи третьої сторони, або з будь-якої причини, заснованої на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання спричинені державною посадовою особою або іншою особою, яка діє як офіційне підбурювання, або з їх відома чи їх мовчазної згоди.

Україна сьогодні є учасницею Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, згідно зі статтею 3 якої передбачено свободу особи від катувань, нелюдської або такої, що принижує гідність, поведінки або покарання. Україна також ратифікувала Європейську конвенцію про запобігання катуванням та нелюдській або принижуючій поведінці чи покаранням 24 січня 1997 року, де не визначається катування, але передбачається дієвий міжнародний механізм реалізації статті 3 Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

Таким чином, законодавство щодо запобігання насильству надає нам широкі можливості звертатися до органів влади та установ за допомогою у разі виявлення проявів та ситуації насильства, передбачає прийняття певних заходів для його запобігання. Захист від насильства навіть регулюється на міжнародному рівні, про що свідчить ратифікована Конвенція. Однак законодавство стосовно запобігання домашньому насильству стане ефективним інструментом захисту від домашнього насилля лише за умови широкого доступу до інформації про попередження домашнього насильства, плідної співпраці громадських організацій та органів влади й місцевого самоврядування, а також активний спротив кожного з нас у цьому принизливому для людської гідності явищі. Не існує рецепту на всі випадки життя, оскільки ситуації можуть бути дуже і дуже різними. Різні люди мають різні духовні та моральні сили, можливості. Той факт, що один може зрозуміти й змінити ситуацію сам, інший цього зробити не зможе, проте боротьба з насильством необхідна для нормального, повноцінного життя.

Наразі в документації міжнародного професійного співтовариства соціальних працівників існує така типологія насильства, де поряд із визначеними включає також такий тип насильства, як медичне. Медичне насильство передбачає необережність та затримку під час видачі ліків, навмисну відмову пацієнту отримати необхідні ліки, або навпаки, навмисне передозування речовин, що призводить до звикання та залежності [10].

Майже неможливо провести чітку межу між існуючими формами домашнього (подружнього) насилля. Наприклад, одні дослідники відносять недосип до психологічного насильства, інші – до фізичного. Отже, домашнє насильство – це складне явище, наслідки якого, як правило, охоплюють кілька сфер: фізичне (соматичне здоров'я), емоційне, економічне та сексуальне. Будь-який вид насильства

призводить до знищення особистості жертви: примус до сексуальних стосунків обов'язково тягне за собою приниження гідності. Фізичне насилля також має значний вплив не тільки на соматичну (тілесну), а й на емоційну та моральну сфери особистості, тобто одночасно й психологічну [18].

Таким чином, хоча проблема насильства сьогодні вивчається й досліджується багатьма вченими, дослідниками, громадськими діячами, єдиного тлумачення цього поняття не існує. Кожен із дослідників вкладає своє у розробку цієї концепції.

1.2 Аналіз змісту форм та методів соціально-педагогічної профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поведіння з дітьми

Особливість змісту соціально-педагогічної роботи, спрямованої на розв'язання проблеми домашнього насильства, можна представити як поєднання чотирьох основних елементів: запобігання домашньому насильству; робота з сім'ями та окремими категоріями, де поєднання макро- та мікрофакторів створює / може створити підвищений ризик зловживання; надання підтримки та допомоги потерпілим, свідкам насильства та особам, яким загрожує насилля; проведення виправних робіт із правопорушниками.

Що стосується кількісних характеристик, компонент «робота з правопорушниками» передбачає відносно невелику групу отримувачів соціальних послуг. Група жертв насильства набагато ширша, оскільки, по-перше, один зловмисник може завдати шкоди кільком особам одночасно або протягом певного періоду, а, по-друге, ця група суттєво збільшується, враховуючи, що для кожного зареєстрованого випадку насильства мало випадків, коли насильство не було здійснено, але може стати реальністю.

Щодо попередження насильницьких дій, цей напрямок передбачає охоплення як населення в цілому (потенційно кожна людина без урахування статі, віку, соціального та професійного статусу, місця проживання може стати потенційною жертвою насильства), а також як цілеспрямована робота з окремими цільовими групами та підгрупами з урахуванням особливостей кожної з них.

Ученими визначається багато різних методів та форм роботи із соціальної та педагогічної профілактики домашнього насилля та жорстокого поводження з дітьми. Пропонуємо розглянути основні з них.

Спочатку, окреслимо основні форми соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого поводження з дітьми на різних рівнях профілактики. Отже, «первинна профілактика, як загальна просвіта населення з цього явища, що застосовується в основному для «благополучних» родин, має такі форми, як: групова профілактична робота (тренінги, інтерактивні дискусії, відеолекторії, семінари тощо) проводиться силами спеціально підготовлених фахівців серед учнівської та студентської молоді, молодих сімей, військовослужбовців та зосереджена на попередженні домашнього насильства у родинах, на створення партнерської сім'ї та індивідуальна робота з певною категорією населення, яка становить групу ризику, як, наприклад, діти з неблагополучної сім'ї» [18].

Якщо ж зафіксовано чи спостерігається жорстоке поводження з дітьми, членами родини проводиться вторинна профілактика, яка «передбачає цілеспрямовану роботу з окремими групами дорослих і дітей, з метою зміни ставлення до поводження з дітьми, формування гуманного ставлення дорослих до дітей, життєвих умінь та навичок у дорослих та дітей, роз'яснення сутності й відповідальності за жорстоке поводження з дітьми. Вторинна профілактика насильства може проводитися шляхом розроблення та проведення тренінгів для дітей підліткового віку та учнівської молоді з проблем насильства» [18].

«Третинна профілактика проводиться з тими, хто постраждав від жорстокого поводження з метою навчання самозахисту; з тими, хто здійснив таке поводження – як соціальне навчання і контроль, що є умовою збереження сім'ї, залишення батьківських прав тощо. Це вже є реабілітаційною роботою безпосередньо з жертвами насильства, тобто роботу проводить кваліфікований психолог, залучаючи жертву до груп взаємопідтримки, відвідування корекційних програм тощо» [18].

На всіх рівнях профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї слід враховувати травматичний досвід батьків у дитинстві, відсутність чітких цілей як у вихованні дітей, так і стосовно власного майбутнього, перевага деструктивних партнерів спілкування в сім'ї, відсутність навичок конструктивної взаємодії, внутрішньо-особистісні порушення дитини.

Важливим елементом соціально-педагогічної роботи щодо запобігання проявам насильства в родині та жорстокого поводження з дітьми є розробка спеціальних програм освіти для батьків, що сприяли б повноцінному функціонуванню сім'ї та попередженню проблем у взаєминах дітей і батьків.

Опитування показують, що практично усі батьки, які застосовують фізичне покарання, зазнають труднощів у вихованні дитини, а до 87 % з них у дитинстві застосовувалися фізичні покарання, 40 % батьків не застосовують фізичне покарання як засіб виховання, але бажання таке присутнє. Тому дуже важливо, щоб батьки зрозуміли різницю між допустимим і не допустимим у своїй поведінці.

Батьків можна й необхідно навчити розуміти отриману від дітей інформацію, лише потім залежно від неї підбирати відповідні методи виховання. У програмі налагодження взаємин дітей і дорослих обов'язковою умовою є добровільна співпраця батьків і педагогів.

Педагогічна освіта батьків може здійснюватися через створення груп підтримки й організацію взаємодії батьків. Під час складання

програми необхідно враховувати, що більшість батьків не мають спеціальної педагогічної освіти.

Таким чином, означена програма має бути спрямована на творче засвоєння педагогічних знань: аби саме ці знання стали керівництвом до дії та сприяли підвищенню ефективності виховання дітей; формування здатності осмислити сімейну дійсність, уміння приймати ефективні рішення відповідно до педагогічних закономірностей, принципів виховання; взаємне збагачення досвідом дитячо-батьківських стосунків.

При роботі з батьками необхідно займатися пропагандою ненасильницького виховання, роз'яснювати, що існує безліч методів, за допомогою яких можна виховати в дітях слухняність, відповідальність, не прибігаючи до тілесних покарань: хвалити дітей за хороші вчинки; заохочувати будь-яку зміну на краще; намагатися навчити дитину виправляти неправильний вчинок; розмовляти з дітьми тоном поваги й співпраці; залучати дитину до процесу ухвалення рішення; уникати погроз.

При спілкуванні педагога з сім'єю недопустимим є недбале, поблажливе або занадто офіційне ставлення при зустрічі, докори, залякування, ультиматуми [11].

На індивідуальному рівні соціально-педагогічної роботи з батьками або з дитиною використовуються певні технології, а саме: консультування, телефонне консультування, соціальний патронаж.

Консультування – процес взаємодії між двома або декількома людьми, в ході якого певні знання консультанта використовуються для надання допомоги консультованому. Методи та прийоми консультування: бесіди, включене спостереження, схвалення або засудження, переконання, використання ключових фраз, засіб конфронтації, прийом Я-послання, метод легенд.

Особливість телефонного консультування полягає в тому, що спілкування відбувається через посередника – телефонний апарат,

відсутній візуальний контакт, не можна використовувати невербальні засоби спілкування. Етапи телефонного консультування, вітання, знайомство; консультант показує, що він готовий прийняти інформацію, пропозиція своєї допомоги; дослідження проблеми. Якщо проблема нез'ясована, перейти до наступного етапу; з'ясування об'єму необхідної допомоги; пошук згоди; підбиття підсумків, спільний план дій; вираження вдячності за дзвінок.

З метою запобігання фактам домашнього насильства доцільно використовувати такі сфери захисту прав членів сім'ї: освітні кампанії – у школах, на робочих місцях, неурядових та державних організаціях; громадський захист – через петиції, плакати, листівки на вулицях, статті в газетах, відкриті дискусії та дебати, законодавчі та політичні кампанії з певних питань написання нових законів та критики старих; пошук факторів та підготовка звітів – надання статистики та фактичної інформації за попередні дії [10].

Для попередження вторинних факторів стресу, попереджень, рецидивів домашнього насильства необхідний план дій на випадок повторення ситуації, який розробляється спільно з соціальним учителем з урахуванням умов життя, стану здоров'я та стосунків. Такий план повинен містити перелік заходів, до кого, куди ви можете звернутися за допомогою в будь-який час і як це зробити: що робити під час повторення дій самооборони, збереження здоров'я тощо; як реагувати на кривдника: які речі потрібно взяти з собою, коли виникає потреба втекти з дому, коли спричинені жорстокі дії; як оцінити небезпеку злочинця [9].

Принципи надання допомоги жертвам насильства базуються на загальних психолого-педагогічних принципах кризового втручання. Однак допомога жертвам домашнього насильства має свою специфіку, залежно від того, хто її надає (психосоціолог, спеціаліст із соціальної роботи, психотерапевт), кому вона надається (жертвам сімейного,

сексуального чи фізичного насильства), в якій формі (консультативна, психотерапевтична, соціальна підтримка) це відбувається [10].

Отже, особливість соціальної та освітньої допомоги жертвам домашнього насильства спрямована на позитивні зміни середовища, де знаходиться жертва насильства.

Соціальне патронаж – одна з універсальних форм роботи. Надання різних видів домашньої допомоги: матеріальної, психологічної, освітньої тощо. Патронат може бути одноразовим або регулярним, залежно від родини, покладених завдань, змісту патронатної допомоги [49].

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «соціальна робота з дітьми та молоддю – це діяльність уповноважених органів підприємств, організацій та установ, незалежно від їх підпорядкування та форми власності та окремих громадян, спрямована на створення соціальні умови життя, гармонійний та різнобічний розвиток дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод та законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб» [13].

Соціальна робота в аспекті протидії жорсткому поводженню з дітьми має наступні завдання: інформувати про сутність та наслідки жорсткого поводження з дітьми, відповідальність за них; показати моделі сімейного та соціального виховання, людських відносин, які ґрунтуються на гуманних і демократичних принципах; пояснити права членів сім'ї, навчити їх реалізовувати та захищати й на цій основі будувати власні моделі сімейного життя та сімейного виховання; змінити ставлення суспільства до жорсткого поводження з дітьми, активізує громадянську позицію людей; сприяти самореалізації дітей та дорослих [39].

«Методологією соціальної роботи в аспекті протидії жорсткому поводженню з дітьми є поняття «допомога для самопомоги», що

змінює свідомість та поведінку дорослих та дітей. «Допомога для самодопомоги» розглядає людину як суб'єкта соціальної роботи та власного життя, надає комплекс послуг, спрямованих на підтримку, допомогу та самодопомогу особистості. Особливістю цієї концепції в нашому випадку є стимулювання людини навчитися самостійно вирішувати проблеми шляхом навчання: правам людини; життєві навички та навички, що реалізують ці права в реальному житті, запобігають їх порушенню; толерантність, зміна ставлення до жорстокого поводження з дітьми на неприйняття та неприйняття такої поведінки» [40].

«Таке навчання поєднується із соціальною підтримкою (психологічною, педагогічною, юридичною), яка дозволяє стабілізувати, не погіршити ситуацію, закріпити позитивні зміни в особистості. Разом з цим, необхідною є спрямованість соціальної роботи на самодопомогу: в нашому випадку це здійснення рефлексії свого поводження тими, хто жорстоко ставиться до дітей, у поєднанні із самоконтролем. Цьому теж треба навчати: як оцінити ситуацію з огляду на жорстокість, як загальмувати свої емоції та поведінку, нагадувати про батьківські та професійні обов'язки щодо дітей. При цьому опора в соціальній роботі здійснюється як на життєвий досвід дорослих і дітей, так і на зразки гуманної поведінки з дітьми» [40].

Під час «допомоги для самодопомоги» увага приділяється відповідальності кожної людини, яка робить спроби жорстокого ставлення відносно дитини, бажанню змінитися, власному вибору життєвої траєкторії, усе це реалізується за дотримання добровільного обрання соціальних послуг та через можливість дотримання правових норм і покарання.

«Основними методами соціальної роботи з дітьми, що зазнали насилля, можна назвати наступні:

- соціально-психологічні, спрямовані на внутрішній світ дитини, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій, а також уявлень і переваг, які удосконалюють його психологічні можливості і надання відповідної підтримки і допомоги (методи психодіагностики і психокорекції, психологічне консультування тощо);
- соціально-педагогічні, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень дитини, сформувати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень (методи освіти і просвіти, педагогічної корекції і педагогічного консультування);
- соціально-медичні, які призначені для надання дитині своєчасної і необхідної медичної допомоги (лікування, соціально-медична реабілітація і адаптація, організація необхідного і комфортного середовища існування тощо);
- соціально-правові, що включають в себе певні процедури і операції, які дозволяють привести процес життєдіяльності дитини відповідно до існуючих норм закону і права (юридичний і правовий захист інтересів дитини, правова просвіта, правовий контроль, правові санкції);
- соціально-економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя дитини, матеріальна підтримка і допомога, працевлаштування тощо);
- соціально-групові, що дозволяють соціальному працівникові і іншим спеціалістам вести роботу з соціальним оточенням дитини (сімейне консультування, корекція системи відношень в дитячому колективі, організація дитячих колективів, які орієнтовані на позитивну діяльність)» [40].

Соціальний педагог чи працівник, які працюють з дітьми, що зазнали насилля, у своїй роботі обов'язково використовують методи та форми, що переплітаються з іншими галузями знань і науки. Такою технологією, насамперед, є соціально-педагогічна профілактика.

Соціально-педагогічна профілактика – це науково обґрунтований і вчасно застосований вплив фахівця на вихованця з метою збереження їх функціонального стану, попередження можливих негативних процесів у їх життєдіяльності: це діяльність, спрямована на запобігання соціальної проблеми, соціального відхилення та нейтралізації причин, що їх породжують.

Профілактика – це активний поступальний процес забезпечення умов і формування особистих якостей задля підтримки благополуччя. Цей процес спрямований на забезпечення безпечного середовища; доступ до інформації; допомогу в набутті позитивних та необхідних життєвих умінь і навичок. Найбільш ефективними засобами такого процесу визначають: забезпечення можливостями консультування; забезпечення доступу до спеціалізованих служб допомоги.

На сьогодні робота в галузі профілактики відбувається з дотриманням основних принципів: довготривалості та неперервності; послідовності й систематичності; адресності; своєчасності; доступності; інтеграції в навчально-виховний процес; комплексності.

Організація системи соціально-педагогічної профілактики насилля щодо дітей – це поєднання певної послідовності дій соціального педагога чи працівника або інших фахівців, що охоплюють комплекс заходів первинної, вторинної й третинної профілактики насилля відносно дітей.

До особливостей проведення первинної соціальної профілактики насильства відносять формування активного способу життя, що забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів особистості. Профілактична робота має інформаційний характер, бо спрямована на формування в особистості способи неприйняття та відмову від маніпуляції. Первинна соціальна профілактика насилля в середовищі дітей та молоді проводиться через включення роботи з попередження

цієї проблеми до планів виховної роботи закладів освіти як форма профілактики негативних явищ в дитячому середовищі.

Первинна профілактика насильства відносно дітей – це система заходів, що спрямовані на попередження ризику виникнення фактів насилля щодо дітей; формування у членів суспільства ненасильницького світобачення, чуйності та культури толерантності (у т. ч. гендерної); несприйняття насильницької моделі виховання дітей; насильницьких форм стосунків серед людей загалом. До інструментів первинної профілактики відносять превентивні програми різного рівня, що спрямовані на вирішення наступних завдань:

- розроблення та застосування навчальних і просвітницьких програм задля внесення змін у соціальні та культурні моделі ненасильницької поведінки дітей і дорослих; викорінення упереджень, звичаїв, пов'язаних з ідеями меншовартості або зверхності, недотримання толерантності;
- застосування програм підготовки молоді до майбутнього сімейного життя; програм із формування усвідомленого батьківства для молодого подружжя або тих, хто планує вступати в шлюб; підвищення рівня батьківської компетенції; раннього розвитку дитини тощо;
- розроблення шкільних програм, спрямованих на попередження негативних явищ в учнівському середовищі, для позанавчального виховання та з метою формування в учнів ненасильницького світобачення;
- запровадження громадських соціальних акцій різних рівнів, спрямованих на формування ненасильницького світогляду серед населення, культури миру (зокрема, акції «16 днів без насильства»);
- покращення патрулювання поліцією та відповідних правоохоронних структур вулиць;
- розроблення та впровадження постійних програм підвищення та перекваліфікації для всіх можливих категорій фахівців та спеціалістів,

робота яких пов'язана зі сферою захисту дітей, запобігання фактам насилля, а також з категоріями населення, які зазнали проявів насилля, та особами, хто вчиняє насильницькі дії (поліції, вчителів, соціальних педагогів чи працівників, лікарів, психологів тощо).

«Вторинна соціальна профілактика насильства характеризується як групова, за мету якої визначено зміну ризикованої мало адаптивної поведінки на адаптивну форму. Результат цього виду профілактичної роботи передбачає зміну ставлення до себе та оточення особистості, ознайомлення з навичками поведінки в ситуаціях, що розцінюються як загрозу насилля. Вторинна соціальна профілактика насильства може впроваджуватися через організацію та проведення тренінгів з проблем насилля для дітей та молоді» [41].

Вторинна профілактика насилля щодо дітей – це система заходів із раннього виявлення ситуацій ризику виникнення насильницьких дій щодо дітей; визначення та подолання факторів, які можуть конкретними особами скоювати насильницькі дії щодо дитини. Основні завдання, що покликана виконувати вторинна соціальна профілактика:

- запровадження системи виявлення ситуацій ризику виникнення проявів насилля щодо дитини;
- усунення чинників, що сприяють вчинення конкретними особами насилля відносно дитини;
- підтримка родин, що перебувають у складних життєвих обставинах, організація та проведення їх соціального супроводу;
- перепідготовка та підвищення кваліфікації різного роду фахівців та спеціалістів, хто працює в дитячих установах (будинки дитини, будинки-інтернати, у т.ч. спеціалізовані, дитячі притулки, приймальники-розподільники, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та підлітків, дитячі виховні колонії тощо), з метою розширення системи методів виховання дітей із девіантною поведінкою, застосування яких буде спрямовуватись на

досягнення позитивного результату та унеможливлуватиме прояви насилля над дитиною.

«Третинна соціальна профілактика – це інтеграція осіб, які потерпіли від насильства, в соціальне середовище. Цей вид профілактики відбуваються на особистісному рівні та передбачає визначення причин та специфіки поведінки особи, що призвели до виникнення проблеми. Важливо, щоб цей вид роботи проводив спеціаліст соціально-психологічної служби закладу освіти» [33].

Третинна профілактика насильства – система видів діяльності, пов'язаних з втручанням після здійснення проявів насилля відносно дитини, вони повинні бути спрямовані на запобігання рецидивів, соціальну реабілітацію дитини, яка зазнала насилля, та роботу з особою-агресором.

Отже, соціально-педагогічна профілактика насильства щодо дітей – вид діяльності, що здійснюється уповноваженими структурами та спрямований на запобігання, подолання ризику виникнення насильства; раннє виявлення проявів насилля; організація системи заходів, що спрямовані на надання допомоги постраждалій дитині, а також на роботу з особою-агресором задля недопущення повторних фактів насилля.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ЩОДО НАСИЛЛЯ В РОДИНІ

2.1. Експериментальне дослідження рівня поінформованості школярів щодо явища насилля

У дослідженні ми намагалися продемонструвати експериментальну перевірку особливостей соціальної роботи з профілактики насильства в дитячому середовищі. Для цього, ми спробували діагностувати особливості розуміння школярами явища насильства, і у цьому нам допомогли розроблена власноруч анкета (Додаток Б). Наша анкета була спрямована на виявлення рівня поінформованості щодо проблематики насильства у дитячому середовищі.

Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що учням доводиться стикатися з насильством. При цьому більшість із них розуміють, що вживання насильства є недопустимим і викликає у них негативну реакцію.

У опитуванні, що проводилося з метою виявлення ступеня інформованості підлітків про явище «насилля» та права дитини, з'ясування думки учнів про те, що таке насильство, взяло участь 49 учнів Херсонської ЗОШ №13 віком від 9 до 17 років, з них: 9-11 років – 15 учнів (30,6%); 12-14 років – 21 осіб (42,9%); 15-17 років – 13 школярів (26,5%). Досягнення поставленої мети передбачало здобуття відповіді на питання: що саме вони розуміють під цим терміном. Однією з умов була відсутність всякої попередньої інформації з цієї проблеми з боку провідних служб.

Відповіді на запитання анкети були розподілені таким чином:

- 76,5% учнів знають про існування Конвенції ООН про права дитини;

- 100% знають про свої права і хочуть знати, як їх захищати;

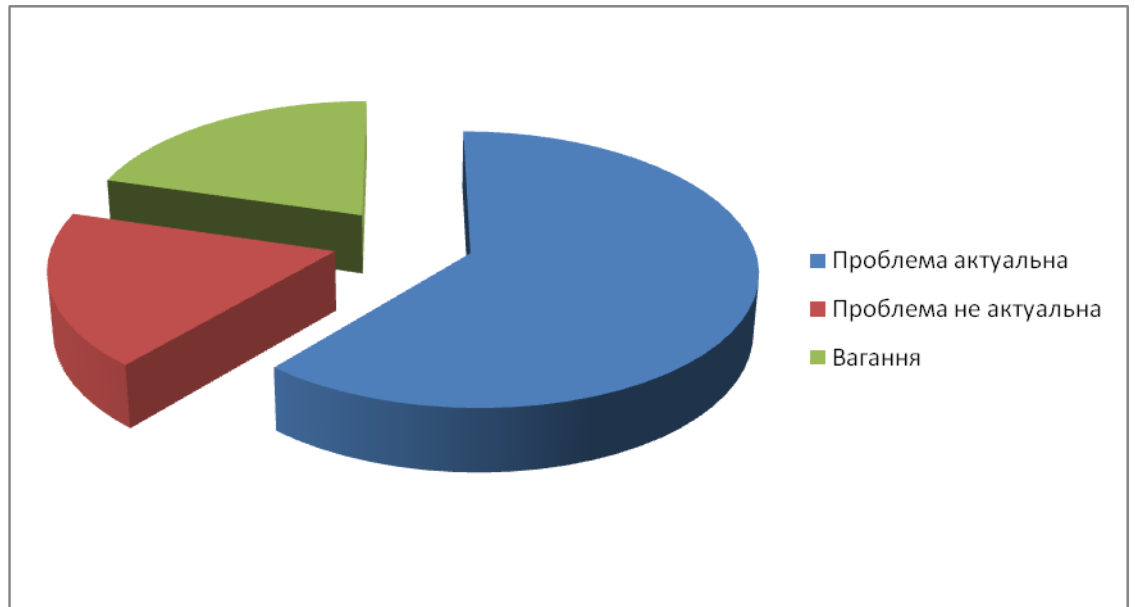
- джерелами, з яких учні дізнаються про них, є: преса 16%, школа 55%, батьки 18%, друзі 3,5%;

- запитавши думку школярів щодо того, що таке насильство, ми виявили, що більшість респондентів визначали насильство як «залякування» у різних формах: фізичному, психічному тощо (48,8%). Багато учнів (32,0%) вважають насиллям побиття, різні сексуальні домагання, а також задоволення сексуальних потреб дорослих щодо дітей 7,0% підлітків. 7,6% респондентів визначили, що насильство – це коли «дитина змушена робити щось проти своєї волі», а 5% вважають психічний тиск насильством. Ми були здивовані тим, що невелика кількість підлітків пов'язує насильство з вимаганням (4,4%), вбивством (4,0%), і лише 2,4% респондентів – з жорстокістю. Примус до проституції вважаються насильством лише на 1,6%;

- з 50 учасників опитування лише троє розглядають питання насильства, якщо «батьки не люблять дитину», і лише 1 – якщо «вчителі не люблять учнів».

На питання «Чи знаєте ви, що таке насилля?» школярі відповіли ствердно – 47 (95,9%); було важко відповісти – 2(4,1%).

30 учнів (61,2%) вважають проблему насильства серед дітей нагальною; не вважають проблему нагальною – 9 (18,4%); важко відповісти – 10 (20,4%). Тобто, школярі загалом вважають, що ця проблема є нагальною. Дані відображені у діаграмі №1 «Актуальність проблеми насильства серед дітей».

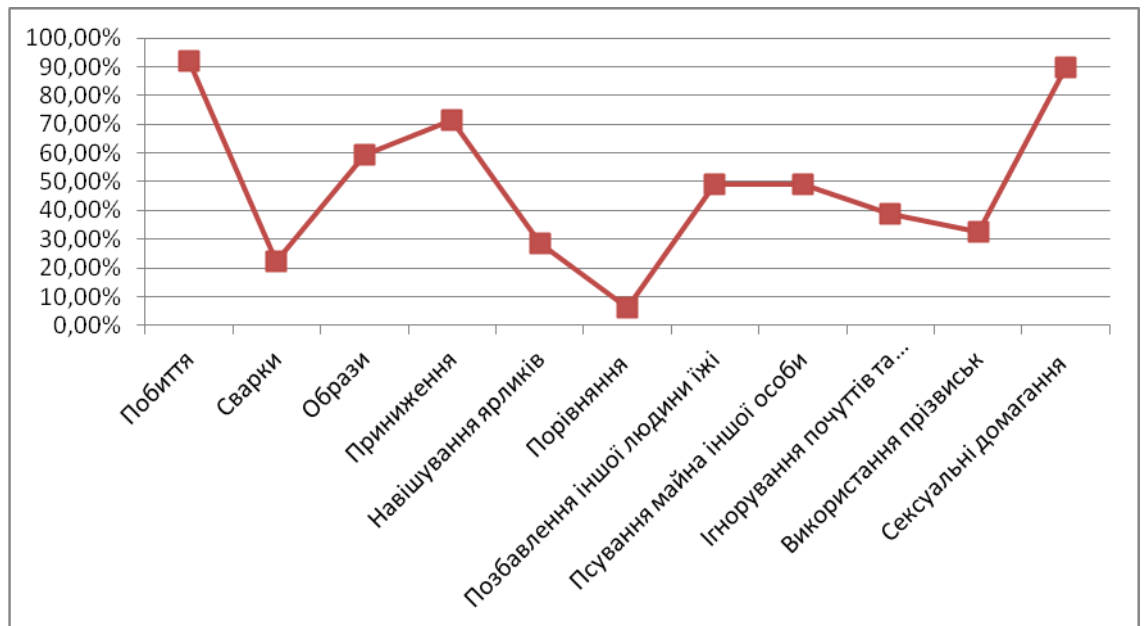

Діаграма №1 «Актуальність проблеми насилля серед дітей»

38 осіб (77,6%) вважають, що «насиллям є будь-яка дія однієї людини по відношенню до іншої, внаслідок якої завдається шкода фізичному або психічному здоров'ю», 7 (14,3%) – не погоджуються з цим твердженням, і 4 (8,1%) – не можуть дати конкретної відповіді.

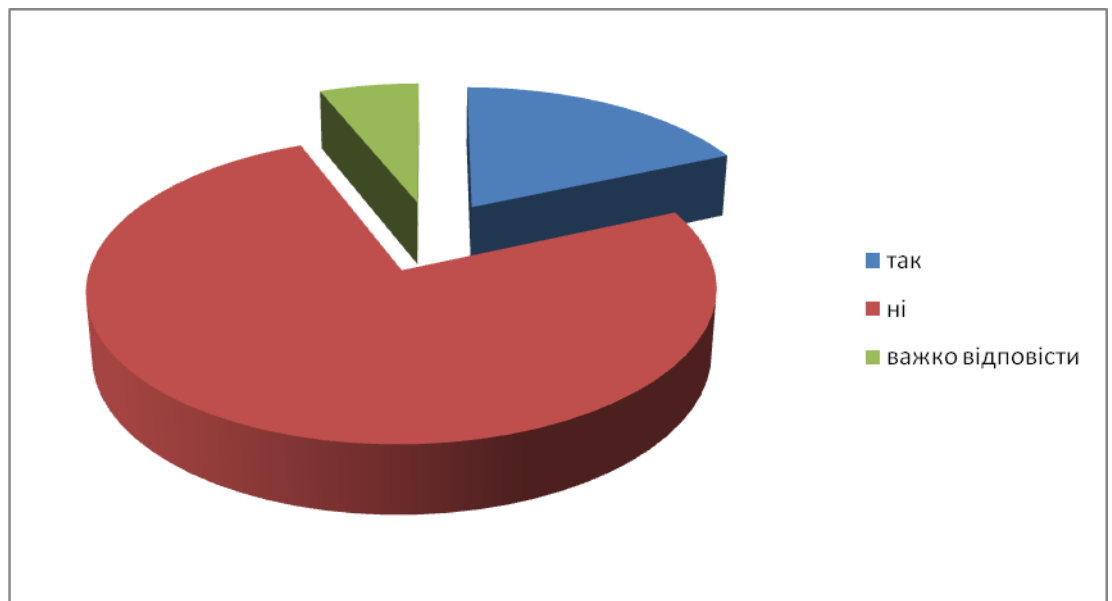
Учні виокремлюють такі види насильства: фізичне, моральне, психологічне, сексуальне, економічне. 3 особи не змогли назвати жодного з видів насильства.

Серед зазначеного переліку варіантів форм насильства, учням необхідно було обрати ті, що відносяться на їх думку до насильства. Їх думки розподілилися наступним чином: побиття – 45 (91,8%), сварки – 11(22,4%), образи – 29 (59,2%), приниження – 35 (71,4%), «навішування ярликів» – 14 (28,6%), порівняння – 3 (6,1%), позбавлення іншої людини їжі – 24 (49%), псування майна іншої особи – 24 (49%), ігнорування почуттів та потреб іншої людини – 19 (38,8%), використання прізвиськ – 16 (32,7%), сексуальні домагання – 44 (89,8%), – та відображені в графіку №1 «Форми насилля».

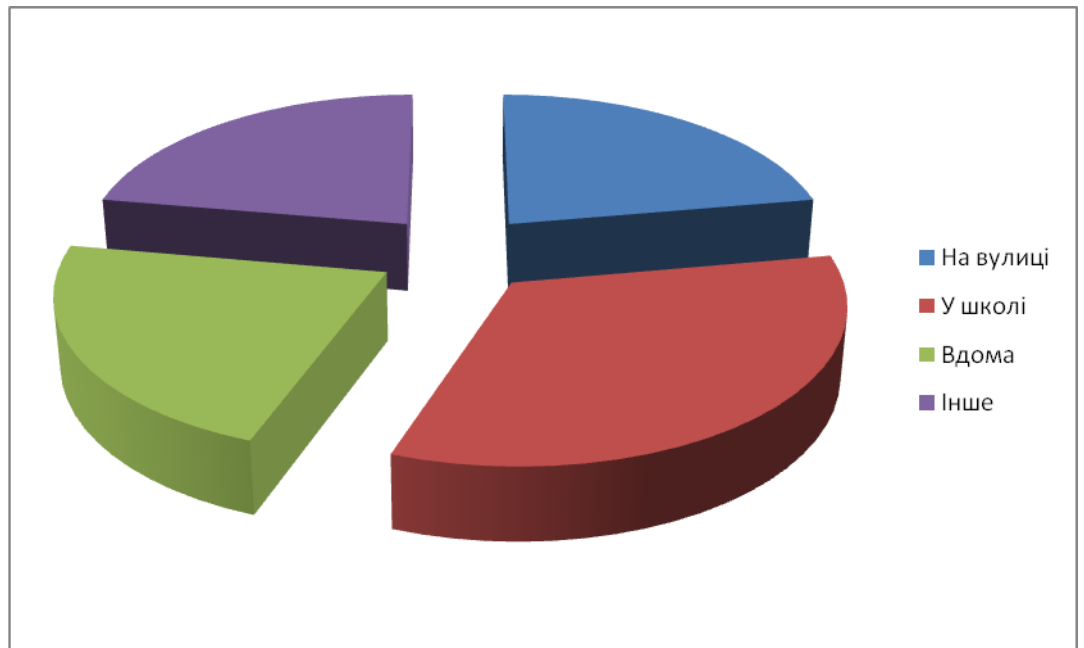
Графік №1 «Форми насилля»

Нас зацікавили відповіді респондентів запитання «чи відбувалося щось подібне з тобою?» і результати нас здивували. Відповіді розподілилися наступним чином: так – 9 (18,4%); ні – 37 (75,5%); важко відповісти – 3 (6,1%). Результати представлені в діаграмі №2 «Відсоток учнів, що зазнають насилля»

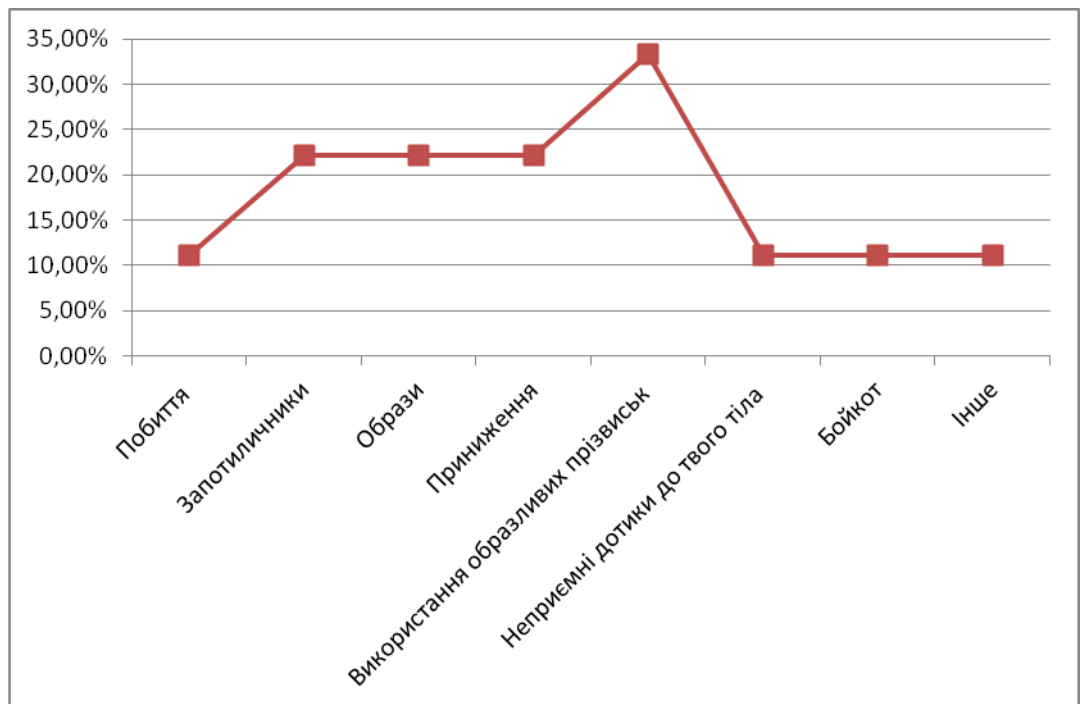

Діаграма №2 «Відсоток учнів, що зазнають насилля»

З тих учнів, що визнали насильство (9 осіб), відповідали на інші запитання. Їх відповіді відображені в наступних діаграмах та графіках.

Діаграма №3 «Середовище, де відбувається насильство»

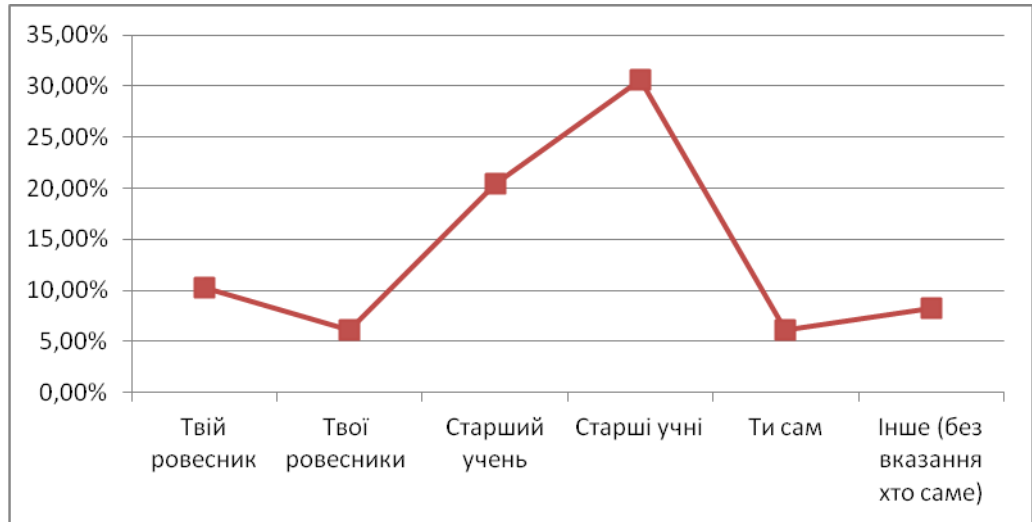

Графік №2 «Форми насильства, яких зазнають діти»

На запитання «Хто найчастіше чинить насильство у школі?» відповіді учнів розподілилися наступним чином: твій ровесник – 5 (10,2%); твої ровесники (кілька дітей разом) – 3 (6,1%); старший учень –

10 (20,4%); старші учні (кілька дітей разом) – 15 (30,6%); ти сам – 3 (6,1%); інше (хто саме) – 4 (8,2%) (без вказування хто саме).

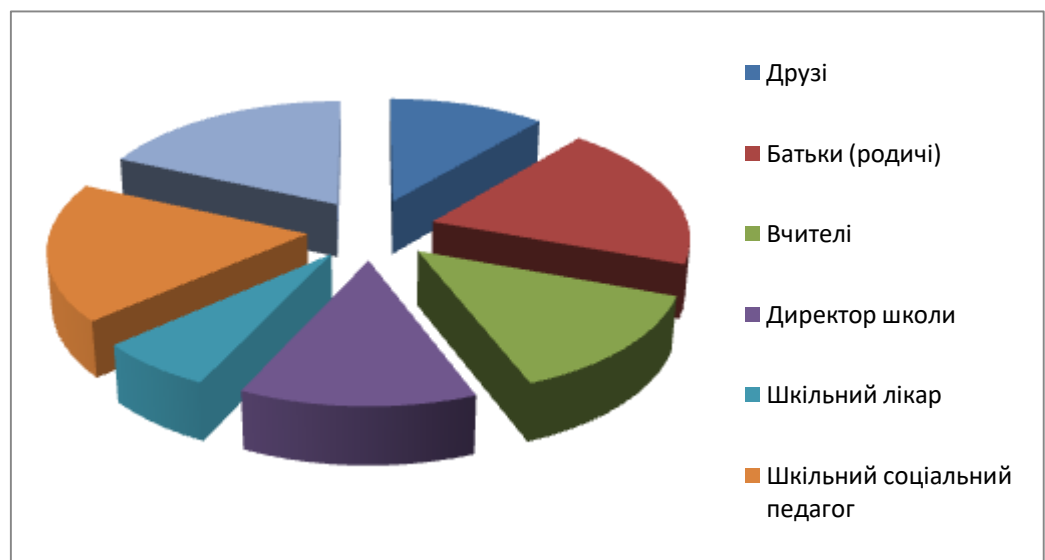
Результати представлені в графіку №3 «Хто найчастіше чинить насильство в школі».

Графік №3 «Хто найчастіше чинить насильство в школі»

Учні знають, що можуть звернутися по допомогу, щоб захиститися від насильства: до друзів – 19 (38,8%); до батьків або інших родичів – 33 (67,3%); до вчителів – 23 (46,9%); до директора школи – 22 (44,9%); до шкільного лікаря – 11 (22,4%); до шкільного психолога – 31 (63,3%); до шкільного соціального педагога – 31 (63,3%).

Результати представлені в діаграмі № 4 «Особи, що можуть захистити від насильства».

Діаграма № 4 «Особи, що можуть захистити від насильства»

Учні стверджують, що їм в школі розповідають про те, як запобігти насильству і хто може допомогти. Така відповідна робота проводиться в школі у наступних формах: спеціальні уроки – 16 осіб (32,7%); класні години – 21 особа (42,9%); виховні заходи – 27 осіб (55,1%); консультації психолога та соціального педагога – 28 осіб (57,1%).

Також за результатами опитування можна зробити висновок, що переважно школярі (44 особи (89,8%)) знають, що в Україні існують закони, що захищають дітей від насильства, 3 людини (6,1%) – не знають, а 2 респондентам (4,1%) було важко відповісти.

Наступні питання анкети стосувались проблеми насилля. Це були питання, за допомогою яких ми хотіли з'ясувати, чи стикалися учасники опитування з насильством (чи то самі були жертвами, чи спостерігачами), і якщо так, то які почуття вони відчували при цьому.

На запитання анкети «Чи вчиняв хтось насильство щодо вас у школі?» 5 учнів відповіли ствердно. Водночас на питання «Яке вид насильства ви зазнали відносно себе в школі?» відповіді розподілились таким чином: фізичне – 2, психологічне – 3. Це насторожує і ще раз підтверджує думку експертів про те, що останнім часом діти в школі не почуваються в безпеці.

На питання анкети або «Чи переживали ви жорстоке ставлення друзів, однолітків, однокласників, дорослих?» 7 респондентів відповіли ствердно й одночасно на наступне запитання «Чи намагалися ви захиститися?» 36 респондентів відповіли «так». Це може свідчити про те, що підлітки або не були абсолютно відвертими у своїх відповідях, або те, що вони сприймають насилля з боку однолітків як щось нормальне та звичне.

Не випадковим вважаємо запитання анкети «Кому б ти міг сказати про «ситуацію, пов'язану з жорстоким ставленням?» 2 учні відповіли –

«нікому», 2 – «стороннім». Водночас слід зазначити, що більшість респондентів відповіли на це запитання «батькам» (37 осіб) та «друзям» (30 осіб). 45 студентів готові поділитися тільки з фахівцями.

Майже половина респондентів (20 осіб) позитивно відповіли на запитання «Чи поділились ваші друзі, однокласники та інші діти інформацією про насильство, якого вони зазнали?». Як правило, ця інформація залишається серед підлітків.

Аналізуючи одержані результати, можна зробити висновок, що підліткам часто доводиться стикатися з насильством як щодо себе, так і стосовно інших людей. Водночас майже всі вони розуміють, що застосування насильства неприпустимо і викликає у них негативну реакцію.

Отже, підсумуємо, що школярі недостатньо обізнані з проблемою насилля й сприймають деякі його види як щось спільне, як належне. У той же час, якщо більшість підлітків ознайомлені з проблемою суто теоретично, то згідно з відповідями декого можна припустити, що вони часто самі стикаються з жорстокістю.

Використовуючи психолого-педагогічну літературу, ми розробили запитання у формі 9 незакінчених речень щодо проблеми насилля. Школярів попросили закінчити речення так, як вони розуміють його. Результати, отримані з відповідей на перше речення «Насильство – це ...», ми відобразили на графіку №4.

Графік 4. «Насильство – це ...»

Відповідаючи на питання анкети «Чи спостерігав ти домашнє насильство?» 4 учні відповіли позитивно, що, як нам здається, не може бути правдою. Часто діти не хочуть говорити про те, що відбувається в родині, або не вважають насиллям те, що відбувається в родині. Це підтверджують відповіді на питання «Кого стосувалися ці випадки насильства?»: матері – 2 особи, безпосередньо учня - 1 особа, тварин – 2 респонденти, тобто цими відповідями школярі опосередковано підтвердили факти того, що спостерігали насильство у своїй родині.

Відповідаючи на запитання про відчуття, що виникають при вигляді насильства й ставлення до цієї проблеми, ми отримали наступні результати. 24 учні відповіли, що вони «обурені» різними формами насильства, 9 школярів «байдужі» до цієї проблеми. У той самий час респонденти відчують наступні почуття, спостерігаючи прояви насильства: страх – 36 опитаних, жах – 48 учнів, ненависть – 33 респондентів, провина – 8 осіб, гнів – 33 особи, сором – 15 школярів, незахищеність – 5 опитаних, депресію – 19 осіб, байдужість – 4 осіб. Деякі учні відчували кілька почуттів одночасно.

За результатами відповідей школярів бачимо, що майже третина опитаних, відчуючи ненависть і гнів, за певних умов готові виявляти агресію у відповідь на насильство. Разом з тим більш ніж половина тих, хто брав участь в опитуванні, відчуючи такі почуття, як страх, жах, невпевненість і депресію, можуть самі стати жертвою насильства. 5 учнів відповіли, що зазнали провини та сорому. Дитина, що переживає ці почуття, як правило, нікому не розповідає про те, що сталося, і в деяких випадках це може стати для неї серйозною психологічною проблемою.

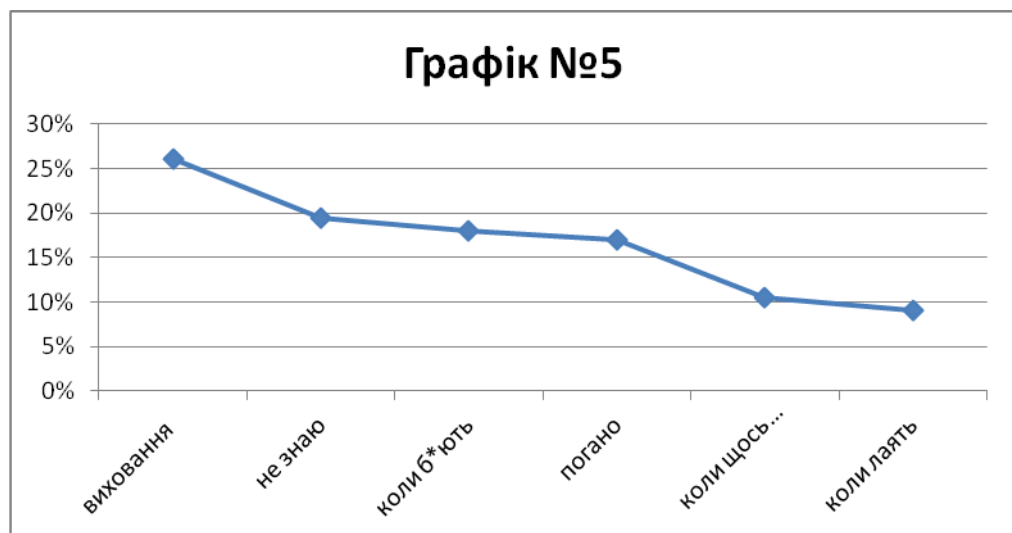
Аналізуючи реакцію та відповіді підлітків, можна зазначити, що більшість із них вважають покарання насильством. Але 26% дітей приписують покарання до роботи, спрямованої на виховання.

«Мої батьки мене люблять, тому вони...»: не б'ють мене (50%) і не лають (13%), не можу відповісти (9%), вони хочуть, щоб я добре вчився (9%), виконую прохання (7%), купують речі (5%), дають гроші (5%), б'ють мене, лають мене (2%). Цифри відповідей насторожують, оскільки більшість дітей розцінюють любов батьків як «вдарити – не вдарити», «лаяти – не лаяти».

«Коли я погано себе поведжу, то батьки кажуть, що я ... «поганий» – 21%, «шкідливий» – 17%, «неслухняний» – 15%, «повинен покращити свою поведінку» – 13%, «я буду покарані» – 13%, «дурень» – 8%, інші висловлювання, що принижують особистість підлітка – 13%.

30 школярів відповіли, що не чули поганих слів на свою адресу. Ці цифри можуть свідчити про те, що 40% школярів зазнають психологічного насилля. Список добрих слів, які підлітки почули про себе: «розумний», «хороший», «гарний», «молодець».

Результати відповідей на запитання анкети «Покарання – це...», наведені на графіку №5.

Графік №5 «Покарання – це...»

І наостанок, переважна більшість підлітків написали такі фрази: «Я хочу, щоб мене не били та не ображали», «Не можна знущатись з дітей», «Я хочу, щоб у нашому світі не було насильства», «Справжні батьки подбають про те, щоб їхні діти були щасливі». Але 20%

висловлювань були такими: «Якщо батьки вас б'ють і лають, це не просто так, а за погані вчинки», «Коли батьки поб'ють вас, то треба їм подякувати».

Аналізуючи одержані результати, доходимо висновку, що учням доводиться стикатися з насильством. Для їх більшості зрозумілим залишається те, що застосування насилля неприпустимо й викликає у них негативну реакцію. Спеціалістам та фахівцям, хто працює з дітьми (соціальні педагоги, психологи) потрібно навчитися виявляти тих, хто став жертвою жорстокого поводження, та вміти надавати їм допомогу.

2.2 Методичні рекомендації соціальним педагогам у сфері соціально-правового захисту дітей від насильства

Ураховуючи результати дослідження, для соціального педагога закладу освіти в галузі соціально-правового захисту дітей від насильства були розроблені наступні методичні рекомендації:

1. Соціальний педагог повинен поширювати знання та інформацію про особливості соціальних та сімейних стосунків членів родини, виявляти на ранніх стадіях потенційні конфліктні ситуації та вирішувати міжособистісні та внутрішньосімейні конфлікти, виявляти факти жорстокого поводження з дітьми в родині; сприяти допомозі, піклуванню та наданню порад усім учасникам ситуації з прояву фактів домашнього насилля, проводити соціальне розслідування.

2. Фахівець із соціальної педагогіки повинен володіти навичками вивчення особистості та її референтної групи, разом з цим він повинен обов'язково володіти знаннями щодо основ психолого-педагогічної діагностики та вміннями розробити програму психолого-педагогічної діагностики дитини і її оточення.

3. До обов'язків соціального педагога повинно входити повідомлення про факти насилля, скоєнні відносно дитини, в разі коли

він володіє такою інформацією чи ці факти стали йому відомими, до відповідних органів. Разом з цим постає потреба внесення змін до етичного кодексу соціального педагога, за яким цьому фахівцеві заборонено розголошення приватної таємниці клієнта, тому що мають місце випадки, оди це може навіть нашкодити дитині.

4. Якщо постане необхідність, соціальний педагог має надати допомогу в госпіталізації дитини, яка під час або після прояву насилля потребуватиме медичної допомоги й стала його жертвою. Фахівець повинен володіти необхідною базою знань із медицини з метою розпізнання характерних ознак насилля.

5. Спеціаліст в галузі соціальної педагогіки зобов'язаний уживати певних заходів, спрямованих на запобігання випадкам жорстокого ставлення до дітей та займатися соціально-профілактичною роботою щодо означеного явища.

Відповідно до соціально-профілактичної функції в роботі соціального педагога пропонуємо наступну схему діяльності фахівця із соціальної педагогіки на трьох різних рівнях профілактики насильницьких дій та перелік основних напрямів, форм та методів діяльності:

I. Первинна профілактика:

- інформування громадськості про визначену проблему;
- надання соціально-економічної підтримки родині;
- розроблення та впровадження програм соціального здоров'я;
- узгодження своєї діяльності з роботою громадських організацій та молодіжних центрів;
- сприяння в наданні матерям, вагітним жінкам, новонародженим, дітям, в разі необхідності, якісної медичної допомоги;
- робота із пропаганди позитивного батьківства та материнства;
- пропагування ненасильницьких дій стосовно дітей, включаючи роботу під час планових шкільних заходів.

II. Вторинна профілактика:

- діяльність, спрямована на виявлення родин, що належать до високого ризику;
- пропагування ненасильства (родина, заклад освіти, засоби масової інформації, соціальні мережі тощо);
- дослідження нормативно-правової бази та законодавства, виявлення недоліків та проблем регулювання законодавства;
- робота зі створення міжвідомчої системи запобігання домашньому насильству (міжвідомчі комісії; органи охорони здоров'я та соціального розвитку; правоохоронні органи; освіти; органи реєстрації; органи опіки й піклування; громадські організації та молодіжні центри).

III. Третинна профілактика:

- робота з ранньої діагностики та кваліфікації насильницьких дій;
- допомога з реабілітації жертвам насилля;
- співпраця між відомствами, включаючи медичну, соціальну допомогу, юридичний, психологічний, інформаційний консалтинг тощо;
- ознайомлення та інформування з науково-методичними розробками та рекомендаціями персоналу систем правоохоронних органів, соціального захисту, освіти, охорони здоров'я тощо;
- розроблення та впровадження статистичних форм, підбір статистичної інформації;
- опрацювання пропозицій та рекомендацій щодо внесення змін до законодавства;
- розроблення та запровадження нових навчальних проєктів та програм.

Соціальному педагогу необхідно мати та вміти оперувати юридичними знаннями в разі необхідності проведення консультації своїх клієнтів. Пропонуємо перелік знань та вмінь, необхідних для його успішної роботи.

1. Соціальний педагог повинен знати:

1.1. інформацію про права та обов'язки дитини в родині, в суспільстві, в закладах освіти різних рівнів, обов'язки та відповідальність батьків, вчителів відносно дітей;

1.2. перелік та повноваження служб, що займаються питаннями та проблемами дітей, захищають їх права, створюють умови для реалізації дитячих прав і свобод, законних інтересів;

1.3. права та обов'язки щодо захисту прав дітей (у випадках представництва інтересів дітей у закладах та службах), виявлення ситуацій жорстокого поводження з дітьми;

1.4. права дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

1.5. основи соціального захисту дітей;

1.6. суть насилля над дитиною та його правові наслідки;

1.7. ознаки торгівлі дітьми, безпритульності, експлуатації дитячої праці, соціального сирітства, комерційної сексуальної експлуатації дітей;

2. Соціальний педагог повинен *вміти*:

2.1. визначати випадки порушення прав дитини, жорстокого поводження з нею;

2.2. звернутися до державних і недержавних установ та організацій задля представництва прав та інтересів дитини;

2.3. взаємодіяти з родиною дитини, державними та недержавними установами з питань захисту прав дитини;

2.4. передбачити можливі ситуації порушення прав дитини та створити умови для запобігання їх виникненню.

ВИСНОВКИ

Насильство є формою деструктивної соціальної взаємодії, є фактором соціального ризику і призводить до поглиблення соціально-психологічної та моральної роз'єднаності, взаємної недовіри та ворожості до інших членів сім'ї, грубості та жорстокості у спілкуванні з іншими.

Насильство над дітьми в сім'ї є результатом багатьох факторів: психологічних особливостей особистості, соціальних умов, що впливають на добробут сім'ї, діяльності соціальних установ, призначених для піклування про дітей, природи суспільства в цілому. Можна виділити наступні основні форми жорстокого поводження з дітьми та нехтування ними: фізичне насильство; сексуальне насильство або корупція; психологічний (емоційне насильство); нехтування основними потребами дитини – їжею, одягом, відпочинком. Водночас доцільно зосередитись на психологічному насильстві, яке сьогодні є найменш дослідженим – примус до дій, що суперечать моральним принципам, насмішки, приниження гідності, роздратування, гримаса, залякування. Варто зазначити, що жорстоке поводження з дітьми, насильство над ними можуть бути опосередкованими, мати словесний характер: постійні нецензурні лайки, крики, використання нецензурної лексики тощо.

На підставі результатів нашого опитування ми можемо впевнено зробити висновок, що наші діти недостатньо обізнані з проблемою насильства і сприймають деякі його види як щось загальне, як само собою зрозуміле. У той же час, якщо більшість підлітків знайомі з проблемою чисто теоретично, то згідно з відповідями деяких з них, можна припустити, що вони часто самі стикаються з жорстокістю.

Аналізуючи отримані результати, ми робимо висновок, що школярам часто доводиться стикатися з насильством. Одночасно

більшість з них розуміють, що застосування насильства неприпустимо і викликає у них негативну реакцію. Професіоналам, які працюють з дітьми (соціальні педагоги, психологи), потрібно навчитися виявляти тих, хто став жертвою жорстокого поводження, та надавати їм допомогу.

Перевірені в процесі експериментальної роботи анкети, бесіди, виховні заходи можуть бути використані вчителями, класними керівниками, шкільними соціальними працівниками та психологами у навчальних та позакласних заходах.

Отже, насильство над дітьми та нехтування їх інтересами можуть мати різні типи та форми, але їх наслідки завжди такі: серйозний вплив на здоров'я, розвиток та соціалізацію дитини, часто – загроза її життю чи навіть смерті. Проаналізувавши дані щодо цієї проблеми, ми дійшли висновку, що жорстоке поводження з дітьми є великою проблемою і вимагає подальшого вивчення та розробки профілактичних заходів. Зараз проблема жорстокого поводження з дітьми в сім'ї вилучена з категорії приватних сімейних проблем на державний рівень. Ухвалено низку законів, які є важливим кроком у боротьбі з жорстоким поводженням з дітьми. Однак, всупереч певним позитивним зрушенням щодо проблеми жорстокого поводження з дітьми, механізм правового та соціального захисту дітей залишається недосконалим. Профілактична діяльність має велике значення в боротьбі з насильством. Ми розглянули лише основні форми насильства щодо дітей, проаналізували стан законодавчої бази щодо захисту дітей від жорстокого поводження. Однак необхідно вивчити та проаналізувати причини жорстокого поводження з дітьми з боку дорослих та розглянути можливі шляхи попередження цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдель-Хаді Н. Дитина та її права: система дотримання прав людини в сім'ї та стратегії запобігання дитячим психологічним травмам // Психолог. – 2004. – № 3-4.
2. Бабенко К. Насильство в сім'ї. Бесіди з батьками // Завуч. – 2004. – №22. Балакірева О., Бабак О. Права дітей в Україні // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. – №1.
3. Бастун Н. Індивідуальний підхід до учнів з високою тривожністю. Шестирічки в школі / Упоряд. Т. Бишова, О. Кондратюк, - К.: Ред. загальнопед. газ., 2004.
4. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Безпалько О. В. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
5. Василькова Т.А., Василькова Ю.В. Соціальна педагогіка / Т.А. Василькова, Ю.В. Василькова - М.; 1999.
6. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. - К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007.
7. Волавка Я. Біля витоків насильства: агресивність батьків – причина агресивності їхніх нащадків? // Безпека життєдіяльності. – 2003. – №10.
8. Вроно Е.М. Внутрішньо сімейне насилля і дитячі суїциди / Вроно Е.М // Сімейна психологія і сімейна терапія. - 1998. - № 4.
9. Гусейнов А. Поняття насильства й ненасильства / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bukvar.su/filosofija/56115-Ponyatiya-nasiliya-i-nenasiliya.html>
10. Дмитренко М.І. Попередження насильства у сім'ї: методичні рекомендації / Дмитренко М.І., Тропін М.В., Власов П.О. - Дніпропетровськ : Дніпропетр. юрид. ін-т МВС України, 2001.

11. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей / Т. В. Журавель // Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, Т. Г. Веретенко та ін. : – К. : Академвидав, 2013. – С. 197–209.
12. Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14#Text>
13. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/pt/reports.leftcol?ptid=750>
14. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників. – К.: ДЦССМ, 2004.
15. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаровська В. М., Булах Л. В., Журавель Т. В. та ін. / За заг. ред. Бондаровська В. М., Бордіян Я. І., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В. – К.: ТОВ Видавничий дім «КАЛИТА». – 2014. – 282 с.
16. Інформаційна довідка щодо реалізації ЗУ «Про попередження насильства в сім'ї» // Безпека життєдіяльності. - 2006. - № 12.
17. Інформаційний збірник з питань попередження насильства в сім'ї. Державний комітет укр. у справах сім'ї та молоді. - К.; 2003.
18. Інформаційно-просвітницька діяльність щодо запобігання насильства в сім'ї: процес і методи соціально-педагогічної роботи / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/education/40345/
19. Кочемировська О. Можливості виявлення та попередження насильства в сім'ї: основні поняття. Посібник для соціальних працівників. – Харків : НТМТ. – 2008. – 44 с.

20. Левченко К.Б. та ін. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: Навч.-метод. посібн. / К.Б. Левченко, О.А. Удалова. – К.: Міленіум, 2005.
21. Левченко К.Б. Чи може Україна стати вільною від тілесних покарань дітей // Безпека життєдіяльності. - 2007. - №9.
22. Максимова Н.Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства / Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна. – К.: Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003.
23. Мачуська І. М. Форми і методи профілактики насильства над дітьми в сім'ї / Мачуська І. М. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді – 2010. - №14. – с. 365-372.
24. Методи та технології роботи соціального педагога / Автори укладачі: С.П. Архипова, Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник. Навчальний посібник. - К.: Видавничий дім «Слово», 2011. - 496 с.
25. Методичні рекомендації з питань виявлення, попередження і розгляду випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми у сім'ї та поза її межами. – К. : КАЛИТА, 2007. – 56 с.
26. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП КЛИМЕНКО, 2015. – 114 с.
27. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми: навчально-методичний посібник/ за ред. Шевченко К. Б., Трубавіної І. М. - К.: Юрисконсульт. - 2005. – 452 с.
28. Міщик Л.І., Голованова Т.П., Білоусова З.Г. Сучасні технології в роботі з сім'єю з проблемою насильства / Л. І. Міщик - Запоріжжя; 2003.

29. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія / А.Б. Блага. – Х.: ФО-П Макаренко, 2014.- 360с.
30. Нечерда О. Коли в сім'ї насильство // Науковий світ. – 2000. – №8.
31. Онищенко Ю.В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми // Педагогіка толерантності. – 2001. – №3-4.
32. Оржеховська В.М., Пилипенко О. Превентивна педагогіка: навчальний посібник. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2007. – 284с.
33. Попередження насильства серед дітей та учнівської молоді / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sites.google.com/site/krivoyrogkzsh42/vihovna-robota-1/rada-profilaktiki/poperedzenna-nasilstva-sered-ditej-ta-ucnivskoie-molodi>
34. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми: тренінговий курс / Авторі-упорядники: Журавель Т. В., Коробченко Н. М., Нікітіна О. М., Сафронова О. Ф. За заг. ред. О. В. Безпалько, Т. В. Журавель. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – 167 с.
35. Проблема насильства у сім'ї / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://goradm.gov.ua/upravlinnia-iustytisii-informuie/item/1741-problema-nasyl-stva-u-simyi>
36. Система захисту дітей від жорстокого поводження: Навчально-методичний посібник / За ред.: К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К.: Держсоцслужба, 2005.
37. Соціальна педагогіка / Автори укладачі: О. В.Безпалько, І.Д. Зверева, Т.Г. Веретенко, О. Денисбюк, Т.Є. Ежова, Т.В. Журавель, Н.В. Зимивець, Н.А. Клішевич, Т.Л. Лях, Г.О. Першко, Ж.В. Петрочко, Т.П. Спіріна, Т.П. Цюман. Навчальний посібник. - К.: «Академвидав», 2013.
38. Соціальна педагогіка: теорія та технології: Підручник / За ред. І.Д. Зверєвої – К.: Центр навчальної літератури, 2006.

39. Соціально-педагогічні засади профілактики насильства в сім'ї: науково-методичний посібник / авт. кол.: Повалій Л. В., Постовий В. Г., Барило А. В. та ін. - К.: Педагогічна думка, 2011. - 232 с.
40. Соціально-правовий захист дітей від насильства в сім'ї / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://docplayer.net/48005621-Socialno-pravoviy-zahist-ditey-vid-nasilstva-v-sim-yi.html>
41. Соціально-психологічна наробка з питань попередження жорстокості та насилля серед учнів та дітей / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://infourok.ru/socialnopsihologichna-narobka-z-pitan-poperedzhennya-zhorstokosti-ta-nasillya-sered-uchniv-ta-ditey-868121.html>
42. Стромило А. П. Насильство над дітьми та його наслідки / А. П. Стромило, С. А. Мукомел // Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. – 2010. – № 121. – С. 140-143.
43. Технологии социальной работы: Учеб. / под общ. Ред. Холостовой Е. И. - М.; 2001.
44. Трубавіна І.М. Поняття кризового втручання в соціальній роботі / І.М. Трубавіна // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. - 2003. - №4.
45. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика: Монографія / І.М. Трубавіна. - Х.:Нове слово, 2007.
46. Черепанова О. Насильство породжує монстрів / О. Черепанова // Сім'я і школа. - 1995. - № 5.
47. Черепанова О. Насильство? В сім'ї? / О. Черепанова // Сім'я і школа. - 1993. - № 3.
48. Шендеровський К.С. Попередження насильства в сім'ї: Технологія тренінгу // Психологічна газета. – 2004. – №12.

49. Щербак Н. Соціально-педагогічна профілактика жорстокого ставлення до дітей в сім'ї // Рідна школа. – 2002. – №10.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток І

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Тарас Іванович Сивенко
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ.

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання:
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - уникати виникнення у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі будь-якої діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не фальсифікувати документи;
 - не поширювати неправду та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або збільшення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не надавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких сироб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і неетичних методів досягти власних корисних цілей;
 - не надавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальностей до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.01.2020
(дата)

[Підпис]
(підпис)

Тарас Іванович
(Ім'я, прізвище)

**Анкета для учнів з метою дослідження рівня поінформованості
школярів щодо явища насилля**

Доброго дня!

Шановний друже! Пропонуємо вам взяти участь у дослідженні і відповісти на запитання анкети. Анкета є анонімною, а результати конфіденційними.

Вік: _____

Стать: _____

1. Чи зрозумілим для Вас є термін «насильство»?

А) Так

Б) Ні

2. Якщо «так», то як Ви його розумієте? _____

3. Які Ви знаєте види насильства? _____

4. Чи були випадки насильства над Вами в сім'ї?

А) Так

Б) Ні

5. Якщо «так», то наскільки часто? _____

6. Що на Вашу думку є причиною конфліктних ситуацій в родині?

А) Несправедливість батьків

Б) Я своєю поведінкою провокую конфлікти

В) У ситуації винні обидві сторони, немає взаєморозуміння

Г) Інше (вказати) _____

7. Ви намагалися відверто поговорити з батьками з метою врегулювання конфлікту?

А) Так, і це дало позитивний результат

Б) Так, але вони не розуміють

В) Ні, все одно нічого не зміниться

Г) інше (вказати) _____

8. Як ви вважаєте, як треба поводитись у ситуації скоєного насильства?

- А) Треба помститися
- Б) Треба промовчати
- В) Треба попросити допомоги

9. Чи були Ви свідками насильства над дитиною з боку когось із її батьків?

- А) Так
- Б) Ні

10. Якщо «Так», як Ви вчинили у цьому випадку?

- А) Розповів про це батькам/вчителю/кому-небудь із дорослих
- Б) Нікому не розповів про це
- В) Намагався допомогти дитині, над якою вчиняли насильство